



## **Infobestand etappe 21 Kloster Bentlage - Elte camino Schiermonnikoog - Munster.**

### **Kloster Bentlage.**

Het voormalige klooster Bentlage, behorende tot de orde van de kruisherenen, ligt in het hart van een beschermd landschapsgebied aan de Eems. Het klooster, gesticht in 1437, werd in 1803 omgebouwd tot een adellijke residentie en is nu eigendom van de stad Rheine. Na een zorgvuldige restauratie is het monumentale pand nu een cultureel centrum, museum, natuurretraite en een populaire bestemming voor bezoekers van heinde en verre. De diverse programma's, ondersteund door een brede maatschappelijke betrokkenheid, omvatten tentoonstellingen, concerten, toneelvoorstellingen en nog veel meer, en bieden talloze mogelijkheden voor culturele ervaringen.

De oudste vermelding van Bentlage is te vinden in het belastingregister van de abdij van Werden aan de Ruhr uit het jaar 890, hoewel het hier nog "Binutloge" heette. De Kruisridders van Bentlage verwierven de eerder genoemde boerderij, later "Niederbentlage" genoemd, van de bisschop van Münster in het jaar dat het klooster werd gesticht (1437). Samen met de boerderij verwierven ze ook het recht om zout te winnen in Bentlage en de visrechten in de Eems, waarmee ze de economische basis legden voor de watervoorziening van het klooster.

### 1022 Gertrudenkapel

In de daaropvolgende jaren werd een kapel gewijd aan Sint-Gertrudis gebouwd. Door concurrentie van de nabijgelegen parochie van St. Dionysius in Rheine kon deze zich echter niet als zelfstandige parochie vestigen. De parochiekerk van St. Dionysius, die tegenwoordig het stadsbeeld van Rheine domineert, werd gebouwd tussen 1420 en 1520. In 1437 verkocht de bisschop van Münster de kapel aan de Kruisridders in Bentlage.

### 1437 Stichting van het klooster

Op 24 april 1437 ondertekende paus Eugenius IV het stichtingscharter in Bologna. In datzelfde jaar verwierven de Duitse Orde de boerderij Niederbentlage. De eerste twintig jaar waren vol moeilijkheden, vooral financieel. Een gestroomlijnd leiderschap van de orde en talrijke schenkingen verbeterden de situatie en er konden plannen worden gemaakt voor de bouw van een klooster. De gebouwen werden gebouwd in de tweede helft van de 15e eeuw; deze periode was tevens de bloeitijd van het klooster van Bentlage.

### 1806 adellijke residentie

De verbouwing van het klooster tot adellijke residentie, gecombineerd met de naamswijziging naar Kasteel Bentlage, bracht ingrijpende structurele veranderingen met zich mee, met name de sloop van de kerk (ca. 1828), waardoor het oorspronkelijk gesloten complex met vier vleugels veranderde in het complex met drie vleugels dat het nu heeft. Bovendien werd de begraafplaats op de binnenplaats geëgaliseerd en omgevormd tot tuin. De landschappelijke maatregelen in de omgeving, met name de aanleg van de dubbele laan langs de Bentlager Weg richting Rheine en de paden in het Bentlagerwald, kenmerken het landschap nog steeds.

### Kloostergeschiedenis

Volgens de stichtingsakte namen leden van de Kruisherenen uit Keulen en Wuppertal in 1437 een kleine kapel met begraafplaats en de voormalige predikantswoning over. Ze kochten ook de aangrenzende boerderij Niederbentlage met de bijbehorende huisjes Salthuis en Sonderhuis om voldoende grond te verkrijgen voor de bouw van een nieuw klooster. In 1463, nadat het jonge klooster langdurige economische en personele problemen had overwonnen, kon de bouw van het grote complex met vier vleugels beginnen. In de kroniek van het klooster van Bentlage staat het volgende over het landschap van de plek: "Wat betreft het doel van de omgeving, lijkt het in het licht van het geloof helder en duidelijk dat net zoals de Almachtige God deze plek van eeuwigheid voor Zichzelf en Zijn volk heeft uitgekozen, Hij deze plek ongetwijfeld vanaf het begin op een heel speciale manier en met zorg heeft versierd, rijkelijk heeft versierd en er voorzieningen voor heeft getroffen, de afzonderlijke dingen van elkaar heeft gescheiden zodat er ruimte was voor gebouwen: bossen voor hout, stenen, zand en kalk om te bouwen, klei voor bakstenen, dakpannen en muren, hout en graszoden voor vuur, velden voor graan, weilanden voor gras, weiden voor vee, rivieren voor vis en alles wat nodig is voor het leven, bloemen voor bijen en was, weilanden voor schapen en zout in putten."

Stichting Pelgrimeren in Groningen [www.spig.nl](http://www.spig.nl)

E: [pelgrimage@spig.nl](mailto:pelgrimage@spig.nl) 't Oldehof 49 9951 JX Winsum

KvK 66778166 BTW nr. 8566.94.034 Bankrekening NL25.RBRB.0943.5716.42



Het klooster bereikte zijn bloeitijd rond 1500, toen er ongeveer 50 monniken in Bentlage woonden. Tijdens de Reformatie en de wederdopers bleef het klooster toegewijd aan het katholieke geloof en onderhield het nauwe banden met de bisschoppen van Münster, die enkele van hun officiële ceremonies hielden in het Teutoonse Ridderklooster in Bentlage. Het aantal leden van het klooster liep echter terug en in 1631 woonden er naar verluidt nog maar vier priesters, één lekenbroeder, de prior en de presiderende rechter in het klooster. Op 20 september 1647 werd de stad Rheine door Zweedse troepen ingenomen en in brand gestoken, en een dag later werd ook het klooster van Bentlage in brand gestoken. Volgens de kloosterkroniek wisten de monniken te ontsnappen, maar de gebouwen, met uitzondering van de keuken en enkele bijgebouwen, liepen aanzienlijke schade op. Het klooster werd in 1662 herbouwd. Voor het klooster in Bentlage, dat toen 12 tot 15 kruisridders telde, was de tweede helft van de 17e eeuw een tijd van spirituele en later materiële welvaart. Net als in andere kloosters van de orde werden er in Bentlage af en toe cursussen theologie en filosofie gegeven en werden de kloosterlingen naar de kloosters van Düsseldorf, Keulen en Marienfelde gestuurd om te studeren. De goede financiële situatie van het klooster rond 1700 en in de 18e eeuw maakte uitgebreide renovatie- en verbouwingswerkzaamheden aan de gebouwen mogelijk, die overeenkwamen met de algemene ontwikkeling van deze orde naar een rijk en artistiek ontwerp van haar kerken en kloosters. Vanaf 1760 trad stagnatie en, in zekere mate, achteruitgang in, en geen van beide kon worden afgewend totdat het klooster in 1803 werd opgeheven na de secularisatie van het prinsbisdom Münster. ( bron website Kloster Bentlage)

### **Salinenpark Bentlage**

Ten noordwesten van het Eemsstadje Rheine ligt de zoutziederij "Gottesgabe", uniek in het Münsterland. Samen met de nabijgelegen Natuurzoo en aan de rand van het klooster van Bentlage met zijn unieke historische cultuurlandschap, is de zoutziederij met zijn peiltoren en zoutwaterzwembad een geliefde bestemming voor jong en oud. De bloeitijd van de bijna 1000-jarige geschiedenis van de zoutziederij lag in de 18e en 19e eeuw.

Tegenwoordig zijn de bewaard gebleven gebouwen uit deze periode bezienswaardig als technisch-culturele monumenten. Het Salinenpark werd heringericht voor de REGIONALE 2004. Als tuinarchitectonisch element accentueren boombeplantingen met lindebomen nu het ontbrekende middelpunt van de afstudeertoren. Het klooster is het culturele centrum van Bentlage. Het is een belangrijk onderdeel van de culturele route, die de geschiedenis, architectuur en transformatie van het klooster door de eeuwen heen verklaart. De oude tuinen en parken van de zoutziederij en het zoutbad zijn in de loop der jaren meerdere malen heringericht. Waarschijnlijk werd al in de 18e eeuw een zogenaamde dansende lindeboom geplant bij de woning van de inspecteur van de zoutziederij. Sterker nog, de regelmatig gesnoeide horizontale takken van soortgelijke lindebomen werden ooit gebruikt als dansvloeren voor evenementen. De oude lindeboom is nu een zeldzaam natuurmonument.

Op het terrein van de zoutziederij bevonden zich diverse tuinen, omheind met heggen en waarschijnlijk aangelegd als moestuinen. Bijzonder was de aanwezigheid van zoutplanten op het terrein. Deze planten, die anders alleen op zoutmoerassen aan de kust te vinden waren, zijn tegenwoordig ernstig bedreigd of op veel plaatsen bijna uitgestorven. Pas met de aanleg van de zoutbaden in 1897 werd een kuurpark aangelegd. Aan het begin van de 20e eeuw werd het gebied rond de spa en het badhuis aangelegd als een park met kronkelende paden, zorgvuldig geselecteerde boombeplantingen en kleurrijke bloemperken. Het middelpunt van het park was een grote vijver, die via een brug overgestoken kon worden. Ten oosten van de spa en het badhuis stond een houten muziektent als onderdeel van de parkvoorzieningen.

De tuinen van de zoutbaden werden later het paradepaardje van de stad en het thema van talloze wenskaarten die over de hele wereld werden verstuurd. Het buitengebied van de afstudeertoren werd opgenomen in het ontwerp van het kuurpark tot de dierentuin in 1939 haar deuren opende.

In 1946 veroorzaakte een zware overstroming van de Eems aanzienlijke schade aan talloze gebouwen en het park. In de jaren 70 werd het centrale deel van het kuurpark overbouwd met de uitbreiding van de Gertrudenstift (St. Gertrudisstichting) door een zuidelijke uitbouw aan het voormalige kuurgebouw toe te voegen. De resterende buitenruimtes van de zoutziederij en het zoutbad zijn de afgelopen decennia gerenoveerd door de gemeentelijke plantsoendienst. Het centrale ontwerp motief was de as van het ontbrekende middendeel van de graduatietoren, die werd geaccentueerd door bloemperken met natuurstenen muren, rozen- en vaste plantenbeplanting en gesnoeide taxusbomen.



Met de grondige herinrichting van het Salinenpark werd dit voor Rheine belangrijke ensemble in het kader van de REGIONALE 2004 aanzienlijk aantrekkelijker gemaakt. Het nieuwe Salinenpark, een modern vrijetijds- en recreatiegebied, moet aan een breed scala aan gebruikseisen voldoen.

### **Rheine.**

De kern van Rheine ligt aan de westkant van de Eems. In tegenstelling tot de oostoever, waar ook sporen van bewoning uit de Bronstijd zijn ontdekt, was vóór ca. 800 A.D. de deels modderige, deels stenige westoever een woest en ledig land. De hierboven beschreven voorde was echter vanouds een geliefde rivieroversteekplaats.

In de tijd van Karel de Grote ontstond hier een nederzetting op de kruising van de oude handelsroute Deventer - Bremen, de zgn. Hellweg, en een nieuwere, belangrijke handelsweg Emden - Dortmund. Wellicht was de voorde in de Eems tijdens de Saksenoorlogen in de 8e eeuw tussen de troepen van Karel de Grote en de Saksische krijgsheer Widukind voordien een uitvalsbasis voor Saksische guerrilla-aanvallen in Fränkisch gebied geweest. Karel liet, na de voorde te hebben veroverd, rond het jaar 800 een versterkte koningshof met bijgebouwen en nachtlogies voor soldaten en ruiters bouwen. Deze kreeg de naam Villa Reni, waarvan de plaatsnaam Rheine is afgeleid. De Villa Reni stond op de plaats, waar zich tegenwoordig het als museum in gebruik zijnde gebouw Falkenhof bevindt. In 838 wordt in een door Lodewijk de Vrome opgestelde schenkingsakte aan het Sticht Herford voor het eerst van deze plaats, en ook van Schöppingen, melding gemaakt. Volgens dit geschrift lag de Villa Reni in een oude gouw Bursibant.

De Reformatie kwam in Rheine, dat tot die tijd stevig in handen was van de katholieke bisschoppen van Münster, pas in 1571 op gang, maar werd vrij algemeen gevolgd. Zo leefde de belangrijkste pastoor in de stad, Hermann tom Drecke, in strijd met de rooms-katholieke celibaatsgelofte voor geestelijken, in concubinaat, en had hij meerdere kinderen, waarvan hij er een tot zijn opvolger probeerde te laten benoemen. In 1605 kon bisschop Ernst van Beieren hem pas vervangen door een "goed" katholieke collega. De bisschop hernieuwde daarna de uit plm. 1535 daterende wetten tegen de Wederdopers en verklaarde alle protestanten in zijn bisdom tot Wederdopers. Zij moesten voor 1 april 1611 de stad verlaten, maar in Rheine werd dat bevel genegeerd. Pas in 1623, na het uitbreken van de Dertigjarige Oorlog, wisten troepen van de katholieke keizerlijke coalitie Rheine te bezetten en alle protestanten te verjagen.

De streek rondom Rheine raakte rond 1580 verwickeld in de Tachtigjarige Oorlog. Zowel het Staatse leger van de Republiek der Nederlanden als het Spaanse leger trok in het gebied van tijd tot tijd op plundertocht. In 1589 (tevergeefs) en in 1598 (succesvol) werd Rheine, dat door de Republiek als belangrijke schakel in de door de Nederlanders nagestreefde controle over de Eemsvlei werd beschouwd, en feitelijk binnen de Nederlandse invloedssfeer lag, door de Spanjaarden aangevallen. Het Twaalfjarig Bestand (1609) duurde in Rheine slechts 9 jaar: in 1618 brak de rampzalige Dertigjarige Oorlog uit.

In 1623 spitste de strijd zich toe in het Münsterland. Aan keizerlijk-katholieke zijde Johan Jacob van Bronckhorst en aan protestantse zijde de beruchte Peter Ernst II van Mansfeld trokken ten oorlog. De toen nog overwegend protestantse, maar politiek onder het katholieke Münster vallende stad weigerde de katholieken de inkwartiering, en werd daarop door hen veroverd, waarop de protestanten massaal verjaagd werden. In 1633 heroverde de protestantse coalitie Rheine onder leiding van Willem V van Hessen-Kassel. In januari 1635 heroverden de Munstersen de stad: de Hessische troepen waren nonchalant op het gebied van de bewaking van de stad, en de Munstersen konden de stad over het ijs van de dichtgevroren stadsgracht innemen. Maar beide partijen wisten steeds opnieuw de stad onder controle te krijgen. In deze periode werd Rheine ook door een pestepidemie zwaar geteisterd. In september en oktober 1647 werd opnieuw fel om Rheine gevochten. Een bombardement met gloeiende kanonskogels veroorzaakte toen een rampzalige stadsbrand. De katholieken onder Willem van Lamboy veroverden de stad nu definitief. Tot ver in de 18e eeuw had de stad te lijden onder de naweeën van de Dertigjarige Oorlog.

### **Museum Valkenhof.**

De Falkenhof, een belangrijk architectonisch en archeologisch monument in de regio, werd voor het eerst genoemd in een document in 838. In die tijd schonk keizer Ludwig de Vrome het Frankische hof aan de



keizerlijke abdij van Herford. Bijna een millennium lang bleef de Falkenhof in het bezit van het klooster en werd het door het klooster verhuurd als leengoed aan edelen. In 1371 nam de familie von Falke zijn intrek in de boerderij. Het was in deze tijd dat de naam Falkenhof werd gecreëerd. Met het huwelijk van Anna von Falke met Dietrich von Morrien in 1521 verhuisde een nieuwe familie naar de Falkenhof. Tot 1799 verzorgde de belangrijke Westfaalse adellijke familie von Morrien vele generaties lang de beheerders van de Falkenhof. In de loop der eeuwen breidde de familie von Morrien de boerderij uit tot hun representatieve ambtswoning en woonhuis, waardoor het complex zijn huidige uiterlijk kreeg. Onder hun invloed beleefde het hof hoogtijdagen. Tegenwoordig is de Falkenhof een geliefd huis voor het publiek als stadsmuseum en evenementenlocatie.

### **St. Antiniusbasilica.**

De Sint-Antoniusbasiliek is een neoromaans kerkgebouw in Rheine. De kerk werd tussen 1899 en 1905 naar een ontwerp van de architect Johannes Franciscus Klomp (Den Haag, 7 februari 1865 - Kamp-Bornhofen, 14 februari 1946) gebouwd en aan de heilige Antonius van Padua gewijd. Het kerkgebouw is rechts van de Eems gelegen aan de Osnabrücker Straße en is sinds 2005 de parochiekerk van de katholieke Heilig-Kruisparochie te Rheine.

#### Architectuur

De Antoniuskerk is een drieschepige basiliek met een westelijk en oostelijk dwarsschip, twee vieringtorens, vier flanktorens en twee koren. De architect liet zich voor een belangrijk deel oriënteren op de 11e-eeuwse Sint-Michaëlkerk in Hildesheim. De 102,5 meter hoge westelijke vieringstoren is de hoogste kerkstoren van Münsterland.

Voor het westelijk koor bevindt zich een rijk geornamenteerde portaalhal, die veel gelijkenis vertoont met een middeleeuws kerkportaal waar recht werd gesproken.

De bouw van de basiliek met haar kathedrale dimensies weerspiegelt de veranderingen die in het 19e-eeuwse Münsterland plaatsvonden. Er ontstonden in die periode in de landelijke regio grote industriële bedrijven en de oude stadsparochiekerk Sint Dionysius werd als gevolg van de daardoor toenemende bevolking te klein. Van de bouwmeester Dechant Bernhard Pietz is de uitspraak bekend: Hoch die Schornsteine – höher die Kirchtürme! (Hoog de schoorstenen, hoger de kerkstorens).

#### Interieur

In de kerk gaat het westelijk koor op in het kerkschip. Bij de ingang bevindt zich de doopkapel met beschilderingen van scènes uit het leven van de kerkpatroon. Het achthoekige doopvont rust op acht kogelvormige voeten en acht rondbogen en is voorzien van reliëfs en een byzantijnse bronzen deksel. Het werd in 1920 gemaakt naar een ontwerp van de Duitse architect Josef Franke.

In het oostelijk koor, dat door een kooromgang wordt omgeven, staat het vergulde hoogaltaarretabel met een schilderij van de Gekruisigde en vier Bijbelse scènes. Het interieur is voornamelijk in witte kleuren gehouden, met uitzondering van de afwisselend rood en grijs gekleurde bogen.

Het westkoor wordt voorafgegaan door de rijk versierde portaalzaal; Het lijkt op middeleeuwse portaalgebouwen met tot in de puntjes de functie van een legale site. In tegenstelling tot de keizerlijke kathedralen komt het westkoor niet voor in de basiliek. In het noorden bevinden zich de doopkapel/Antoniuskapel en in het zuiden de sacristie.

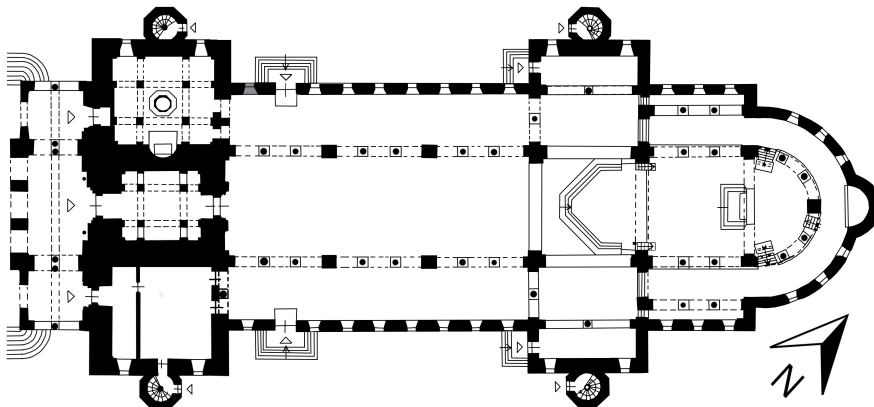
De overwegend witte totale ruimte wordt gescheiden door de afwisselend rode en grijze bogen tussen de kamerdelen en boven de kolommen. In het oostelijke koor, dat wordt omgeven door een kooromgang, bevindt zich het hoogaltaar, gemaakt tussen 1925 en 1929 in het atelier van Ferdinand Langenberg (Goch) naar een ontwerp van Joseph Windhosen. Het wordt bekroond met het beeld van de Gekruisigde, in het altaarstuk onder vier andere bijbelse scènes uit de Passie, tot aan de gebeurtenis van Pinksteren. Het middenaltaarstuk stelt het verzoendeksel voor (God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest). Ondanks overwegingen na het Tweede Vaticaans Concilie, net als in veel andere kerken, om het hoofdaltaar van zijn plaats te halen en de schilderijenpanelen elders in de kerk te bevestigen, bleef het op zijn plaats staan vanwege protesten van de congregatie.

De locatie van de zijaltaren is een beetje merkwaardig; zo staat het altaar van Maria aan de oostkant van de zuidelijke zijbeuk, die traditioneel gereserveerd was voor mannen. Dienovereenkomstig bevindt zich aan de andere kant in de noordelijke zijbeuk (d.w.z. de oorspronkelijke zijbeuk van de vrouwen) de rest van het



Jozefaltaar. Een andere blikvanger in het koor (en bijna de enige figurale versiering op de muren van het kerkinterieur) is de afbeelding van Christus de Koning in de apsis. Oorspronkelijk gepland als een mozaïek, werd een schilderij gemaakt door de kunstenaar Peter Hecker uit Keulen om kostenredenen. Hij voegde echter enkele mozaïekstenen toe aan zijn schilderij. In tegenstelling tot de buitenkant is sculpturale architectonische decoratie slechts zeer sporadisch in het interieur te vinden, bijvoorbeeld in de vorm van de engelvoorstellingen in de borstweringen van de koorbogen.

Bijzonder opmerkelijk zijn de crypte onder het koor (gemodelleerd naar Romeinse catacomben), ontworpen door Friedrich Stummel, en de doopkapel in het westkoor, geschilderd door Karl Wenzel, een leerling van Stummel. Naast een grote ruimte voor kerkdiensten herbergt de crypte ook het Basilica Museum met een grote collectie oude liturgische gebruiksvoorwerpen en textiel, evenals devotievoorwerpen, evenals een groot aantal documenten over de architectuurgeschiedenis van de kerk. Daarnaast is hier het graf te vinden van de bouwer van de basiliek, deken Bernhard Pietz (1840-1915), dat in het geheim (tegen zijn wil) werd voorbereid door de bouwers ter ere van de priester in "zijn" basiliek hier. De doopkapel herbergt een doopvont die rust op acht bolvormige voeten en acht ronde bogen. Het is rijkelijk reliëf en bedekt met een Byzantijnse bronzen koepel met acht hoektorens. Het doopvont werd in 1920 gebouwd naar een ontwerp van de architect



Josef Franke.

De bouw van de basiliek met zijn kathedraalachtige afmetingen weerspiegelt de structurele verandering die plaatsvond in het noordelijke Münsterland aan het einde van de 19e eeuw, toen grote industriële ondernemingen ontstonden in het eens agrarische gebied en de oude parochiekerk van St. Dionysius niet meer volstond. Het motto van de bouwer, deken Bernhard Pietz, is overgeleverd: "De schoorstenen op – hoger de kerktorens!" Volgens zijn idee zou de kerktoren minstens twee keer zo hoog moeten uittorenen als de omringende schoorstenen van de textiel fabrieken.

### **St. Dionysiuskirche.**

De rooms-katholieke parochiekerk van St. Dionysius in Rheine, hier ook gewoon bekend als de stadskerk, is een laatgotische hallenkerk uit de periode van ongeveer 1400 tot 1520. Het is de meest traditionele plaats van aanbidding in de stad.

De patroonheilige van de stadskerk is de heilige Dionysius. Hij werkte rond het jaar 250 als missionaris in Gallië, was de eerste bisschop van Parijs, werd martelaar en werd later de Frankische nationale heilige naast de heilige Martinus van Tours.

Deze patroonheilige begroet de bezoeker van de kerk al in het timpaan van het zuidportaal (het bruidsportaal, tegenwoordig de hoofdingang vanaf het marktplein) in een figuratieve voorstelling, samen met zijn metgezellen Rusticus en Eleutherius. Deze drie naast elkaar staande figuren vormden het model voor het wapen van de stad Rheine (gouden achtergrond, rode balk met drie gouden sterren. De drie sterren symboliseren de drie heiligen).



De werkzaamheden aan de laatgotische hallenkerk begonnen rond het jaar 1400, duurden ongeveer 120 jaar en waren uiterlijk in 1520 voltooid met de voltooiing van de toren. Een van de klokken, gegoten in 1520 en ingewijd in hetzelfde jaar toen het in de toren werd opgehangen, draagt de naam van de patroonheilige van de parochie. Een deel van de inscriptie op deze Dionysius-klok luidt: "Dionysius beschermt en verdrijft bliksemschichten van onheil".

De lange bouwperiode is enerzijds te verklaren door structurele moeilijkheden. Zo mocht het nieuwe kerkgebouw de oude kerk slechts in verschillende bouwfasen geleidelijk vervangen. Dit was nodig omdat de gemeente natuurlijk gedurende de gehele bouwperiode de beschikking moest blijven hebben over een "functionerende" plaats van aanbidding. Een tweede probleem voor de amper 2000 zielen in het verzorgingsgebied van de parochie in die tijd waren de hoge kosten van de bouw van de kerk. Het bedrag voor een compleet nieuw gebouw in één keer zou nooit zijn opgebracht; Ook om deze reden moest de bouw worden opgedeeld in verschillende op zichzelf staande bouwfasen gedurende vele decennia.

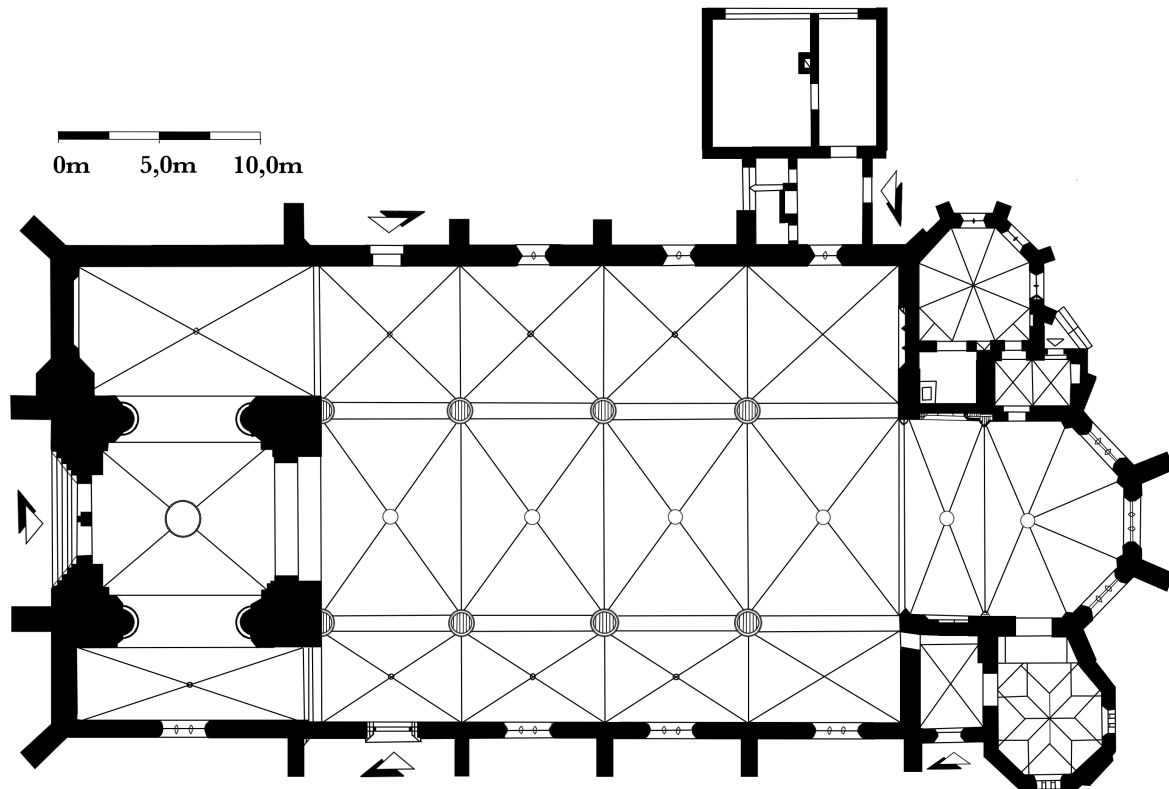
In 2016 werd de oude sacristie (sinds de bouw van de nieuwe sacristie gesloten voor kerkgangers) opengesteld voor de kerk. Tegenwoordig dient het onder de naam Word of God Chapel onder andere als opslagplaats voor een bijzonder kostbaar evangelieboek uit recente tijden (het evangelieboek als illustratie van het Woord van God, vandaar de naam van de kapel) en de heilige oliën, die worden gebruikt voor consecraties, dopen en ziekenzalving. Bovendien zijn hier de originelen van de Dionysius-figuur en zijn metgezellen te vinden, die om conserveringsredenen werden vervangen door kopieën van kunsthars aan het zuidportaal.

De drie glas-in-loodramen zijn gemaakt door de Keulse glaskunstenaar Josef Scheuer en vertegenwoordigen de zogenaamde theologische deugden uit de 1e brief aan de Korintiërs Geloof, Hoop en Liefde met de bijbehorende symbolen (kruis, anker, hart) en engelachtige figuren. Tussen 1924 en 1939 had de kunstenaar al enkele ramen ontworpen in het schip van de Dionysiuskerk. Bijzonder aan de zaal is het bijna 6 m hoge plafond met een stergewelf, waarop de patroonheiligen van verschillende groepen binnen de gemeente te zien zijn, namelijk de patroonheiligen van moeders, vaders, maagden, jongeren, mannen en vrouwen. Elk van de voorstellingen gaat vergezeld van de tekst "Alstublieft voor haar!". Een van de afbeeldingen toont de moeder van Jezus, Maria, in de afbeelding van het wonderbaarlijke beeld van het bedevaartsoord Kevelaer. De reden ligt voor de hand: de toenmalige pastoor van de heilige Dionysius, deken Pietz, had voor zijn tijd in Rheine 18 jaar als priester in Kevelaer gewerkt en was daarom zeer bekend met het wonderbaarlijke beeld van de Consolatrix Afflictorum (Trooster van de bedroefden) daar. Hij was ook verantwoordelijk voor het volledige theologische concept van het ontwerp van de voormalige sacristie, de uitvoering werd uitgevoerd door de schilder Ludwig Wenzel. Speciaal voor dit doel verhuisde hij van Münster naar Rheine, waar hij ook in 1920 overleed (zijn zoon Karl Wenzel was betrokken bij de decoratie van de St. Antoniusbasiliek in Rheine: hij zorgde voor de beschildering van de doop-/Antoniuskapel. Daarnaast is Karl de maker van de zaaier op het silogebouw van de Emsmühle). Kort voor de voltooiing van de sacristie kregen Wenceslas en Pietz ruzie, waardoor de schilder abrupt stopte met zijn werk. Om deze reden zijn sommige delen van de schilderijen vandaag de dag nog steeds niet voltooid.

De achthoekige kapel, met een straal van 5,5 m, is de enige kamer van een heilig gebouw in Rheine dat volledig is ontworpen in de traditie van de Nazarener-stijl. Het werd ingehuldigd in het kader van de fundamentele renovatie van de kerk in 2016 tijdens een feestelijke dienst voor de heropening van het gebouw door hulpbisschop Christoph Hegge (een inwoner van Rheinense uit de parochie van St. Elisabeth, tegenwoordig behorend tot St. Dionysius). In de doorgang van de kerk naar de kapel is een metalen plaat in de vloer ingebed. Daarop stond de tekst: In het Heilig Jaar van Barmhartigheid MMXVI werd deze deur geopend om ruimte te geven aan het Woord van God. Daaronder staat het logo van de parochie van St. Dionysius.

De kerk heeft een groot aantal kunstwerken van hoge rang in de traditie van de Westfaalse beeldhouwkunst, zowel uit de tijd van de bouw als uit recentere tijden. Er is een opvallend aantal werken van de beeldhouwer Bernhard Meyering, die in Rheine woonde op het moment dat de objecten werden gemaakt, in de kerk. Verder is de kerk in het bezit van een buitengewoon uitgebreide kerkschat met voorwerpen uit zeven eeuwen. Deze collectie omvat liturgisch materieel zoals monstransen, kelken en kelken, altaarkroonluchters, een zeer opmerkelijke aquamanile uit de eerste helft van de 14e eeuw in de vorm van een leeuw, reliekschrijnkruisen,

wierookvaten en schietspoelen, evenals liturgische gewaden uit de 16e tot 20e eeuw. De kerkschat is een van de belangrijkste in de Westfaalse parochiekerken.



### Naturschutzgebiet Waldhügel.

Het heuvelachtige beschermde gebied ligt op een kalksteenketen ten zuiden van de stad Rheine en heeft een sterke onderverdeling en een rijke diversiteit aan structuren en habitats. Van noord naar zuid wordt het gebied doorsneden door een districtsweg en scheidt de voormalige Hessenschanze in het westen van de eigenlijke bosheuvel in het oosten. In het gebied van de Hessenschanze domineren struiken en bossen van verschillende successiefasen. Rond ondiepe, soortenrijke, maar braakliggende kalksteen halfdroge graslanden bevindt zich een sleedoorstruik die zich steeds meer vermenigvuldigt. Aangrenzend zijn beukenbossen deels rijk aan orchideeën, afgewisseld met voorbossen van verschillende soortensamenstelling. In het zuidoosten ligt een omheind, ook braakliggend open landcomplex van magere haverweide en kalksteen halfdroog grasland. De overgang naar de weg wordt gevormd door een soortenrijke haverweide, een beukenbos en een dennenbos. Ten oosten van de weg, op een heuvel die gedeeltelijk is gevuld met stortmateriaal aan de noordgrens van het gebied, zijn er semi-aride kalksteengraslanden die nauw in elkaar grijpen met hoge kruidachtige weiden en successiestruiken. In het zuiden en westen zijn er voorbossen die rijk zijn aan boomsoorten en alkalisch, afgewisseld met soortenrijke haverweiden. In de voormalige kalksteengroeve in het zuiden domineren soortenrijke semi-aride kalksteengraslanden in nauwe verwevenheid met grotendeels open kalksteengesteente, een groter afgravingswater en de afwisselende natte steengroevobodem. In het zuidwesten ligt een kleiner liebevrouwebedstroebuikenbos, terwijl in het oosten een soortenrijke en magere haverweide aan de steengroeve grenst. De oostelijke helft van de bosheuvel wordt voornamelijk gekenmerkt door een actieve kalksteengroeve, op de bodem waarvan zich geïsoleerde, bijna natuurlijke kleine watermassa's bevinden. In het noordoosten ligt een groter, op sommige plaatsen orchideeënrijk gemengd beukenbos. Aan de oostelijke grens van het gebied is er een soortenrijke magere weide en een herbebossing, terwijl aan de zuidoostelijke rand van de steengroeve soortenrijk mager grasland groeit. De meest zuidelijke graslandgebieden, die in tegenstelling tot de rijk gestructureerde rest van het beschermde gebied, zijn geïntegreerd in het typische met hagen afgewisselde parklandschap van het Münsterland, hebben meer



voedingsstoffen en worden soms intensief gebruikt. Het beschermde gebied omvat ook een alkalisch rijk bos met een grote verscheidenheid aan orchideeën in de kruidachtige laag. De bijzondere waarde van het gebied, dat in het Westmünsterland ligt, is vooral te danken aan de zeldzame en bedreigde open landbiotopen met typische, soortenrijke kenmerken van mager grasland en droge graslanden. Bovendien is de nauwe verstrengeling van warmteminnende struiken met droge graslanden en beukenbossen met beuken en orchideeën zijn belangrijke biotopen. Door zijn structurele diversiteit en de ontwikkeling van zeldzame vegetatiecomplexen met bedreigde plantengemeenschappen heeft het gebied een hoge floristische biodiversiteit en is daarom van uitzonderlijk belang in het hele land. Gelegen aan de noordwestelijke verspreidingsgrens van de kalksteen halfdroge graslanden, zijn de lokale populaties van bovenregionaal belang voor het behoud van de lokale genenpool van typische kalksteen halfdroge graslandsoorten. In de dunbestede omgeving zijn de lievrouwebedstrobossen, waarvan sommige rijk zijn aan orchideeën, typerend voor de site en vertegenwoordigen ze een hoge waarde in het biotoopnetwerk. Ook het regionaal bovengemiddeld soortenrijke grasland, waarvan een deel tot de gladde haverweiden behoort, draagt bij aan de hoge waarde van het gebied.

### **Kerk Hauenhorst**

Net als de basiliek in Rheine is de nieuwe kerk in Hauenhorst een werk in de stijl van de neoromaanse stijl. De formele stijl is die van de Germaanse Romaanse van Noord-Duitsland, maar aangevuld met die van de laat-Romaanse van de Nederrijn. Het gebouw bestaat uit een hallengebouw met drie traveeën en een halfronde koorapsis. Dit langsgebouw wordt doorkruist door een transept van dezelfde hoogte, eveneens met drie traveeën, volgens het Rijnlandse model. Hierdoor ontstaat een vierkante kruising en wordt het interieur van de kerk het centrale gebouw. In de hoeken die tussen de beuken zijn ontstaan, zijn lagere, vierkante ruimtes ingevoegd. Ze creëren een structuur met drie beuken, die het samen met de ramen van het schip mogelijk maken om de kerk toe te wijzen aan het type basiliekgebouw.

Binnen vallen de massieve en kortstammige zuilen meteen op. Drie van de vier platte kapitelen zijn onvoltooid en slechts ruw uitgehouwen. Alleen de vierde, noordoostelijke hoofdstad toont scènes uit het leven van een boer die zijn dagelijkse werk doet. Engelen nemen dit werk over, zodat hij tijd vindt voor zijn gebed. Het is waarschijnlijk een episode uit de legende van de heilige van de heilige van de heilige Isidorus van Madrid. Dit is een voorstelling waarmee de plattelandsbevolking van Hauenhorst zich zou moeten identificeren. Anders is figuratieve decoratie in het interieur bijna afwezig. Alleen al in de buitenmuur van de koorapsis is de wijdingssteen van de kerk uit 1901 in de muur ingebed. Het toont de patroonheiligenscène in reliëf: de ontmoeting van Maria met Elisabeth. Het interieur wordt gedomineerd door de raamloze, halfronde apsis. Door het architectonische ontwerp lijkt het interieur van de kerk massief en depressief. Dit kwam overeen met het idee van de Romaanse periode in die tijd als zwaar, defensief en primitief.

### **St. Johannes der Taufkirche 2x.**

De Oudste van deze beide kerken staat op het kerkhof en de route gaat er langs..

### **Elte St. Ludgeruskirche.**

De kerk van St. Ludgerus is de katholieke parochiekerk van de gemeente Elte bei Rheine, dat voor het eerst in 1154 voor het eerst in documenten wordt genoemd..

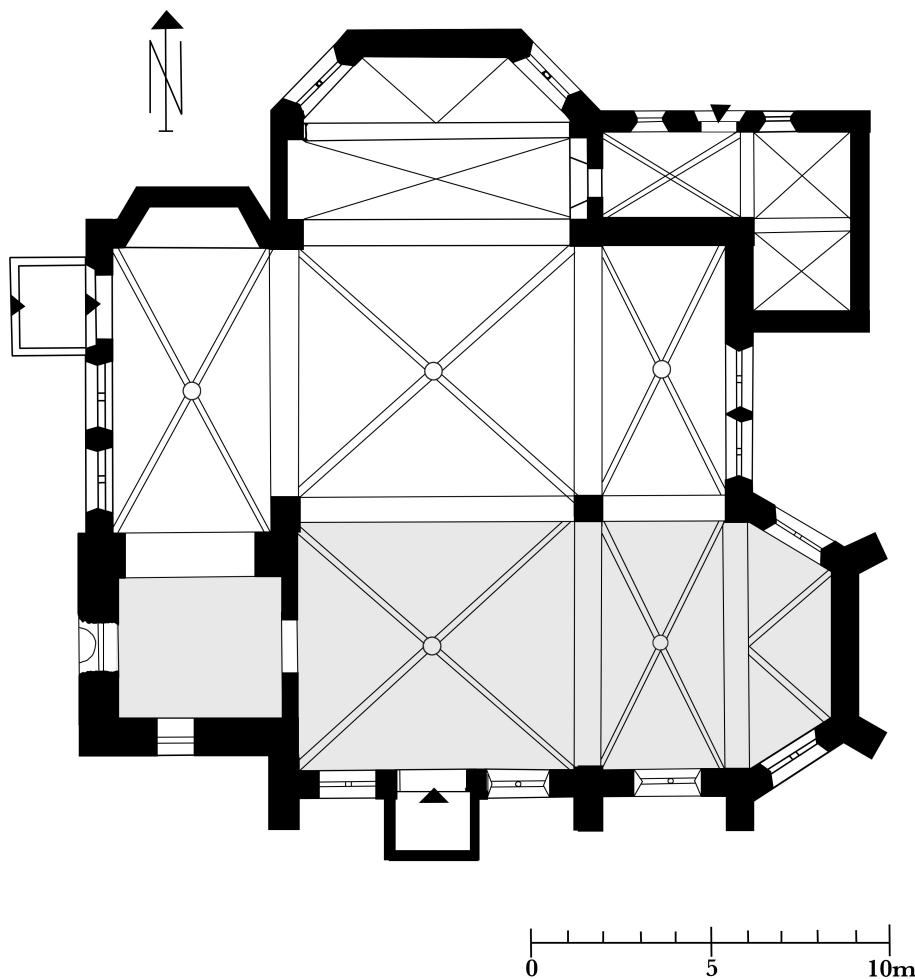
De parochie en de parochiekerk staan onder het beschermheerschap van de heilige Liudger, de eerste bisschop van Münster. De stad Elte heeft een speciale band met Liudger, aangezien een van de meest populaire legendes van deze heilige zich hier bevindt: Liudger verhuisde door het land onder de reputatie vreemde dingen te kunnen doen. Om dit te testen, klaagden boeren in Elte bij de toekomstige bisschop dat wilde ganzen de vers gezaaide zaden van hun velden zouden eten. Als het in zijn macht lag, zou hij er iets aan moeten doen. St. Liudger beval de wilde dieren zich vervolgens terug te trekken in een stal. De akkers werden gespaard, de boeren konden de ganzen slachten en later hun oogst oogsten. Deze en andere ganzenlegenden rechtvaardigen de vorm van de afbeelding van de bisschop met een gans als onderscheidend kenmerk.

De onder monumentenzorg vallende kerk wordt van oudsher beschouwd als de opvolger van de voormalige kasteelkapel van de Schwanenburg van de edellieden van Steinfurt, die in 1343 werd verwoest en zich op de rechteroever van de Eems bevindt. Dit is echter niet verifieerbaar. Het is echter aantoonbaar dat het gebouw



gedeeltelijk bestaat uit sloopmateriaal van het kasteel van de prins-bisschop in het naburige Bevergern, dat in 1680 werd verwoest. Het ligt op een zandheuvel bedekt met een steengroeveplateau. Door deze sublieme locatie, die het dorpsbeeld kenmerkt, oogt het ondanks zijn relatief kleine afmetingen (torenhoogte 18,50) als een statige dorpskerk.

Tot de uitbreiding in de 20e eeuw was de kerk een kleine hallenkerk met drie traveeën in de typische vormen van de Westfaalse gotiek met een veelhoekig kooreinde en open zuidvestibule uit 1683. Ook de spitsboogvormige ramen en de steunberen op de buitenmuren die typisch zijn voor deze periode, ademen de geest van de laatgotische stijl. Bij nadere beschouwing komen echter veel stijlmiddelen van de barok naar voren (massieve plinten, extreem massieve steunberen, lichte verscherping van de raambogen, sober maaswerk). Vaak lijken het gotische stijlelementen, maar deze worden op een barokke manier geïnterpreteerd.



Het gebouw is dus een typisch voorbeeld van postgotiek uit de tweede helft van de 17e eeuw. Deze vorm van toevlucht tot de pre-reformatorische gotische vormtaal wil graag worden opgevat als een bewuste antithese van het protestantisme en is dus een stenen symbool van de contrareformatie in Noordwest-Duitsland. De vier verdiepingen tellende toren is in het onderste gedeelte laatgotisch. IJzeren wandhaken met het monogram van Christus en het jaartal ANO (sic!) 1668 stabiliseren de gevelwanden. De vorm vindt modellen in de omgeving, allemaal uit de 17e eeuw.

In de jaren 1920 werd de kerk te klein door de groei van de gemeente, na meer dan 300 jaar voldoende ruimte te hebben geboden aan alle parochianen. Het bisschoppelijk bouw bureau in Münster, vertegenwoordigd door Wilhelm Sunder-Plassmann, die later bouwmeester werd van de St. Pauluskathedraal in Münster, kreeg de



**Pelgrimeren**  
in Groningen

opdracht een plan op te stellen voor de uitbreiding van het oude gebouw. Hij verving de hele noordmuur door een driebeukige kamer met een apsis en een sacristie tussen het nieuwe koor en de noordbeukmuur. Door deze uitbreiding naar het noorden verdrievoudigde het gebouw zijn vloeroppervlak, maar verloor het zijn typische kerk naar het oosten. Over het algemeen werd de ontwerptaal van het oorspronkelijke gebouw overgenomen, maar vermengd met de smaak van de Nieuwe Zakelijkheid van die tijd. Dit komt onder meer tot uiting in het ontbreken van steunberen en het afzien van het samenspel van stenen zichtbaarheid en muurpleister. Verder werd aan de zuidkant van het historische deel van het gebouw een onopgesmukte vestibule toegevoegd. Al met al ontstond er een nogal verwarrende twee- tot driebeukige hal. De gewelven waren niet uniform ontworpen (bijvoorbeeld volgens de oorspronkelijke gotische vormen), maar werden aangevuld met rechthoekige gewelven met ronde sluitstenen. Het nieuwe ruimtelijke concept maakte het ook noodzakelijk om de liturgische inrichting te herschikken: waar beide altaren in de oude apsis oorspronkelijk vrij krap naast elkaar stonden, werd het hoofdaltaar nu verplaatst naar de nieuw gecreëerde ruime noordapsis, het zijaltaar werd in het midden van het oostkoor geplaatst, dat een zijapsis was geworden.